

ZPRACOVAL JÁCHYM RŮŽIČKA

Proč potřebujeme motivovat lidi ke vstupu do insolvence?

Úvod

Na konci roku 2022 bylo v exekuci téměř 670 tisíc lidí. Dvě třetiny z nich měli 3 a více exekucí, 150 tisíc lidí pak má 10 a více exekucí. Ve dvou krajích je v exekuci přibližně 13 % obyvatel nad 15 let. Průměrná vymáhaná částka na jednu osobu přesahuje 900 tisíc Kč.¹ Exekuce dopadají nejen na samotné dlužníky, ale i na jejich rodiny, blízké a komunitu. Přestože počet lidí v exekucích meziročně klesá, stále se jedná o jeden z největších problémů Česka, který má závažné negativní dopady pro jednotlivce i společnost.

Dlužník pracující načerno může stát veřejné rozpočty více než 150 000 Kč ročně na sociálních dávkách.

Ideální by bylo, kdyby lidé byli svoje dluhy věřitelům schopni splatit. Nicméně většina lidí, kteří jsou nyní v exekuci, do exekuce spadla v době, kdy byly spotřební úvěry regulovány jen minimálně. Podstatnou část tehdy vzniklých dluhů tak netvoří původní půjčka, ale velmi vysoké úroky. Jedním z řešení pro

takové dlužníky je osobní bankrot či jinak insolvence, do kterého ale vstupuje přibližně jen 20 tisíc dlužníků ročně. V souvislosti s aktuálně projednávanou novelou insolvenčního zákona jsme se tak rozhodli podívat na několik specifických situací z pohledu různých typů domácností podle počtu jejich členů nebo výše výdělku.

Náklady práce načerno

Práce načerno zatěžuje stát výdaji na sociální dávky a zároveň znamená ušlé příjmy z daní a sociálních a zdravotních odvodů. Podle materiálu NERV² a studie PAQ Research³ je **140 až 200 tisíc lidí s exekucemi v šedé ekonomice** (konkrétně 54 % z ekonomicky aktivních lidí v mnohočetných exekucích). **Ušlé náklady** vytvořené šedou ekonomikou ve spojení s exekucemi **odhaduje materiál NERV na 5 až 12 mld. Kč ročně**. Pro řadu lidí, kteří by exekuci nesplatili vůbec či za velmi dlouhou dobu, je pak práce načerno logickým řešením, kdy např. jednatel s příjmem 26 tisíc Kč hrubého by dluh

¹ <https://www.institut-predluzeni.cz/mapy-a-statistiky/exekuce/>

² <https://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/Redukce-poctu-lidi-v-predluzeni-a-souvisejici-sede-ekonomiky.pdf>

³ <https://www.paqresearch.cz/post/factory-odrazujici-od-vstupu-do-oddluzeni>

420 tisíc Kč⁴ (z čehož je 220 tisíc Kč příslušenství) splácel podle typu pohledávek 7 až 15 let.⁵

Porovnali jsme situaci muže, který pracuje načerno, se situací, ve které se rozhodl pro legální příjem ve výši 20 tisíc Kč hrubého měsíčně. Za bydlení platí v krajském městě měsíčně 10 tisíc Kč a kvůli nepřiz-

Pokud je tedy splacení dluhu z pohledu dlužníka velmi obtížně dosažitelné (splacení v horizontu vyšších jednotek let či v horizontu 10 a více let), práce načerno se může jevit jako finančně výhodnější. Proto jsme se podívali na různé příjmy u jednotlivých domácností, abychom zjistili, za jak dlouho by vyšší dluh potenciálně splatili.

Výše příjmu - jednotlivce	Roční přínos státu oproti práci načerno	Úspora na sociálních dávkách oproti práci načerno (roční objem dávek při daném příjmu) ⁶	Daň + odvody	Kolik zůstane jednotlivci prostředků po srážkách ⁷ (včetně soc. dávek)
Práce načerno (15 000 Kč na ruku)	0	0 (157 560 Kč)	0 Kč	28 130 Kč
Legální práce za 20 000 Kč hrubého	+ 212 772 Kč	- 100 092 Kč (57 468 Kč)	112 680 Kč	20 916 Kč
Legální práce za 25 000 Kč hrubého	+ 261 972 Kč	- 113 412 Kč (44 148 Kč)	148 560 Kč	22 272 Kč
Legální práce za 30 000 Kč hrubého	+ 311 172 Kč	- 126 732 Kč (30 828 Kč)	184 440 Kč	23 629 Kč
Legální práce za 35 000 Kč hrubého	+ 360 372 Kč	- 140 052 Kč (17 508 Kč)	220 320 Kč	24 986 Kč
Legální práce za 40 000 Kč hrubého	+ 409 572 Kč	- 153 372 Kč (4 188 Kč)	256 200 Kč	26 342 Kč

naným příjmům má tak nárok na příspěvek na bydlení a příspěvek na živobytí. **Roční náklady na dávky dosahují téměř 160 tisíc Kč ročně** (v této částce navíc nejsou zohledněny náklady na administraci dávek). Pokud by si tento dlužník sehnal práci za 20 tisíc Kč, roční náklady na dávky by klesly o rovných 100 tisíc Kč. Další více než 9 tisíc Kč by získal stát na daních a odvodech zaměstnance i zaměstnavatele. **Celkový roční přínos pro veřejné rozpočty** by tak v případě úniku z šedé ekonomiky byl **212 tisíc Kč ročně**. Při práci za 25 tisíc Kč hrubého měsíčně by sice tento muž měl stále nárok na příspěvek na bydlení ve výši 3 679 Kč měsíčně, i tak by ale stát ročně oproti práci načerno byl v plusu 262 tisíc Kč (z toho 57 % tvoří ušlé příjmy na daních a odvodech, 43 % tvoří úspora příspěvku na bydlení).

Pokud začne dlužník namísto práce načerno legálně vydělávat 25 000 Kč hrubého měsíčně, stát tím ročně získá více než čtvrt milionu korun.

⁴ Dluh bez přednostních pohledávek.

⁵ V případě dluhu bez přednostních pohledávek by byl dluh splacen za 15,2 let, u dluhu s přednostními pohledávkami by šlo o rovných 7 let.

⁶ U příspěvku na živobytí počítáme s ohledem na předpokládanou delší dobu dlužníka v evidenci Úřadu práce ČR s existenčním minimem (3 130 Kč) a nikoliv minimem životním (4 860 Kč).

⁷ Zde počítáme s nelegálním příjmem 15 tisíc Kč, jedná se o srážky v exekuci bez přednostních pohledávek.

Délka splácení a uspokojení věřitelů

V rámci tzv. insolvenční novely dojde ke zkrácení doby úspěšného oddlužení, při které dochází k uspokojení alespoň 30 % dluhů, z 5 na 3 roky.⁸ Pokud dnes dlužníci nesplátí za 5 let alespoň 30 % dluhů, rozhoduje o úspěšnosti oddlužení soud. **Zásadním předmětem diskuze k aktuální insolvenční novele je právě hranice 30 % uspokojení dluhů.** Konkrétně zdali může být dlužník úspěšně oddlužen i při plánovaném nižším uspokojení než 30 %, nebo bude stejně jako dnes při nižším uspokojení o úspěšnosti insolvence rozhodovat soud. Proto jsme se zaměřili na 3 typy domácností

Podle NERV by stát mohl získat 10–12 miliard korun ročně omezením šedé ekonomiky.

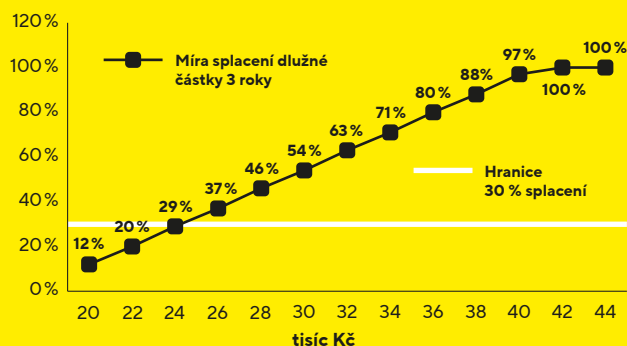
(jednotlivec, úplná rodina se 2 dětmi, samoživitelka s 1 dítětem) s různou výší dluhů a příjmů, abychom zjistili, jakých případů se toto nižší než 30% uspokojení dluhů za 3 roky v oddlužení týká.

Nejprve potřebujeme zjistit, s jakým příjmem mohou jednotlivé typy domácností do oddlužení vstoupit. Možnost vstoupit do insolvence je podmíněna schopností splácet měsíčně alespoň cca 2 200 Kč (1 089 Kč pro insolvenčního správce a minimálně stejná částka na splácení dluhu). Zároveň bude dle projednávané novely insolvenční soud rozhodovat o tom, zdali má dlužník adekvátní příjem a zdali záměrně nesnižuje své příjmy. Pokud se podíváme na schopnost splácet minimální částku, možnost vstupu do oddlužení se s ohledem na nezabavitelnou částku u jednotlivých typů domácností výrazně liší. **Nejnižší příjem stačí jednotlivci**, konkrétně jde o příjem 19 380 Kč hrubého. **Naopak nejvyšší příjem je pro vstup do insolvence potřebný u otce čtyřčlenné rodiny**, jejíž měsíční nezabavitelné minimum dosahuje téměř 24 tisíc Kč. Ve vztahu k minimální měsíční srážce tak potřebuje otec rodiny příjem alespoň cca 33 tisíc Kč hrubého. Matka samoživitelka pak musí měsíčně vydělat alespoň částku přesahující 22 tisíc Kč hrubého.

Abychom věděli, jakých domácností s jakými příjmy se tříletá insolvence s nesplacením dluhů ve výši alespoň 30 % týká, podívali jsme se na jednotlivé dlužníky a na příkladu dluhu 420 tisíc Kč (z čehož tvoří jistina 200 tisíc Kč) jsme zjišťovali, s jakými příjmy jsou schopni za 3 roky v insolvenční splatit minimálně

uvedených 30 % dluhu. Jak je i z následujícího grafu vidět, dlužník jednotlivec s příjmem přesahujícím 24 tisíc Kč hrubého měsíčně zvládne během 3letého oddlužení splatit požadovaných 30 % z dluhu. S ohledem na podmínku splácení minimální měsíční částky 2 178 Kč se tak **nesplacení 30 % dluhu týká jednotlivce s přibližným hrubým měsíčním příjmem 19 380 až 24 260 Kč** (viz následující graf).

Míra splacení dluhu 420 tisíc Kč v insolvenční dle hrubého příjmu

Pokud se podíváme, za jak dlouho by jednotlivec v exekuci v tomto příjmovém pásmu splatil celý dluh 420 tisíc Kč⁹, dostaneme poměrně vysoký počet let, na základě kterého se dluh bude pravděpodobně jevit z perspektivy dlužníka jako nesplacitelný. **S příjmem 20 tisíc Kč hrubého by dlužník s nepřednostními pohledávkami dluh splatil za téměř 40 let¹⁰**, v případě přednostních pohledávek by šlo o necelých 17 let. U příjmu 24 tisíc Kč by šlo u nepřednostních pohledávek o 19 let, s přednostními pohledávkami necelých 9 let. Takto dlouhá potenciální doba splácení je dostatečnou "motivací" pro nesplácení dluhu a úniku do šedé ekonomiky.

⁸ Již dnes funguje tříleté oddlužení s mírou uspokojení věřitelů ve výši alespoň 30 % pro důchodce, ostatní musí dnes za 3 roky splatit alespoň 60 % dlužné částky či za 5 let alespoň 30 %, v případě nižšího uspokojení než je 30 % rozhoduje o úspěšnosti oddlužení soud, což přináší dlužníkům neplácím tuto hranici značnou nejistotu ohledně úspěšnosti oddlužení, viz např. studie PAQ Research "Faktory odrazující od vstupu do oddlužení".

⁹ Délku splacení jsme počítali podle aktuálního stavu, kdy jdou srážky na splátku jistiny a nikoliv příslušenství. Úrok z prodlení jsme stanovili na střední hodnotu 12,5 % ročně (odpovídající repo sazbe 4,5 % zvýšenou o 8 procentních bodů), přičemž aktuální úrok z prodlení je 15 % p. a. (od druhé poloviny roku 2022).

¹⁰ Ve variantě s minimální výší úroku z prodlení ve výši 8 % p. a. (tedy repo sazba ČNB 0,5 %) by byl tento dluh splácen 35 a půl roku, celková doba splacení se tedy mírně sníží, ale z pohledu dlužníka nejde z hlediska "splacitelnosti" dluhu o zásadní rozdíl. Zde počítáme s tím, že by se výše srážek neměnila, tj. sice by u dlužníka docházelo v průběhu času ke zvyšování nominálního příjmu, zároveň by ale docházelo k souměrnému zvyšování nezabavitelné částky (v důsledku zvyšování životního a existenčního minima a normativů na bydlení).

Pokud **dlužník s příjmem 20 tisíc Kč** vstoupí do 3leté insolvence, **splatí za tuto dobu 12 % z dluhu 420 tisíc Kč**. Za 17 let¹¹ (potenciální délka splacení dluhu s přednostními pohledávkami) legálního příjmu 20 tisíc Kč přinese do státního rozpočtu oproti práci načerno více než 3,6 milionu Kč. Vstup do insolvence umožní také spravedlivější rozdělení srážek mezi všechny věřitele, neboť v rámci exekuce jsou uspokojováni věřitelé dle podání jednotlivých exekucí.

U otce rodiny se 2 dětmi, který se svými příjmy na vstup do insolvence dosáhne, ale zároveň za 3 roky splatí méně než 30 % z dluhu 420 tisíc Kč, je toto **příjmové pásmo cca 33 tisíc až 38 tisíc Kč hrubého měsíčně**. Např. s příjmem 36 tisíc Kč splatí za 3 roky v insolvenci 21 % dluhu, celý dluh by pak v exekuci splácel 25 let (bez přednostních srážek) nebo více než 11 let (s přednostními srážkami). Samoživitelka musí **pro vstup do insolvence mít příjem alespoň ve výši 22 300 Kč hrubého**, se srážkami z příjmu **cca 27 200 Kč hrubého splatí za 3 roky v insolvenci právě 30 % z dlužné částky**. S o něco nižším příjmem v exekuci (24 tisíc hrubého) by i s ohledem na nabíhající úroky z prodlení splatila celou částku za 30 let bez přednostních pohledávek nebo za 13 let s přednostními pohledávkami, oproti tomu v tříleté insolvenci splatí věřitelům 17 % dluhu.

U příjmů, které by u námi zvolených domácností znamenaly uspokojení věřitelů nižší než 30 %, je tak doba, za kterou by dlužníci splatili své dluhy, velmi dlouhá a motivace k zajištění legálního adekvátního příjmu nízká.

Snížení příjmu po vstupu do insolvence

Zásadním faktorem, který snižuje zájem o vstup do insolvence, jsou vyšší srážky z příjmu oproti srážkám v exekuci bez přednostních pohledávek. Podle studie PAQ Research¹³ odrazují vyšší srážky v insolvenci polovinu zájemců o oddlužení. Stejně jako u předchozích kapitol jsme se podívali na 3 typy domácností a zjišťovali jsme, jak se **změní jejich reálný finanční zůstatek, pokud jsou v exekuci bez přednostních srážek a rozhodnou se vstoupit do insolvence**¹⁴. Pro vysvětlení, dlužníkovi zůstává vždy základní nezabavitelná částka a vše nad cca 30 tisíc Kč¹⁵ jde ve prospěch věřitelů. Část mezi základní částkou a stropem se rozdělí na třetiny a zatímco u exekuce bez přednostních pohledávek jde věřitelům jedna třetina a dvě třetiny zůstá-

Typ dlužníka	Příjem	Míra splacení dlužné částky 420 tisíc Kč za 3 roky v insolvenci	Délka splacení celého dluhu bez přednostních pohledávek ¹²	Délka splacení celého dluhu s přednostními pohledávkami
Otec rodiny se 2 dětmi	34 tisíc Kč hrubého	13 %	37 let	16 let
Otec rodiny se 2 dětmi	36 tisíc Kč hrubého	21 %	25 let	11 let
Samoživitelka s 1 dítětem	24 tisíc Kč hrubého	17 %	30 let	13 let
Samoživitelka s 1 dítětem	26 tisíc Kč hrubého	25 %	22 let	10 let

Samoživitelka s 1 dítětem bude dluh 420 000 Kč splácet s měsíčním příjmem 24 000 Kč hrubého více než 30 let.

istar

¹¹ Potenciální doba splacení dluhu 420 tisíc Kč s přednostními pohledávkami.

¹² Stejně jako u jednotlivce je počítáno splácení dluhu 420 tisíc Kč, z čehož je jistina 200 tisíc Kč a úrok z prodlení ve výši 12,5 % p. a. Dle aktuálních pravidel jde srážka přednostně na splácení jistiny, nikoliv příslušenství, jako tomu bylo v některých případech dříve.

¹³ <https://www.paqresearch.cz/post/factory-odrazujici-od-vstupu-do-oddluzeni>

¹⁴ Nerovnému postavení lidí v insolvenci s ohledem na nezabavitelnou částku a velikost jejich domácnosti se věnovala např. studie PAQ Reseach (2022) nebo studie Centra pro společenské otázky (2018).

¹⁵ 1,5násobek součtu životního minima a normativních nákladů na bydlení pro 1–2 osoby pro obec větší než 70 tisíc obyvatel.

vají dlužníkovi, u insolvence je tomu naopak, tj. dvě třetiny jdou věřitelům a jedna třetina dlužníkovi.

Se zvyšujícím se počtem osob v domácnosti dlužníka dochází ke **zvýšení základní nezabavitelné částky** (nezabavitelné minimum se zvyšuje s každou další vyživovanou osobou, konkrétně o ¼ základní nezaba-

Největší propad příjmu zaznamenaná po vstupu do insolvence jednotlivce, naopak u rodiny bude propad výrazně nižší.

vitelné částky, která je v roce 2023 ve výši 13 638 Kč). Vstup do insolvence tak dopadá na různé domácnosti odlišně, záleží vždy na tom, zdali má dlužník manžela/manželku a stará se o děti. Jak bylo ukázáno v předchozí kapitole, výše příjmu, která umožňuje vstup do insolvence, se u jednotlivých domácností liší (u jednotlivce je nutný příjem ve výši cca 19 tisíc Kč hrubého, u dlužníka z čtyřčlenné domácnosti jde o 33 tisíc Kč hrubého a u matky samoživitelky je to 22 tisíc Kč hrubého).

Zatímco jednotlivce s hrubým příjmem 35 tisíc Kč přijde v důsledku vstupu od insolvence o 21 % čistého příjmu (namísto 23 527 Kč v exekuci mu po vstupu do insolvence nově zůstane jen 18 583 Kč), u dlužníka s manželkou a 2 dětmi při stejném příjmu dojde "pouze" k poklesu o 6 %. Konkrétní propad finančního zůstatku dle výše příjmu a typu domácnosti je v následující tabulce¹⁶.

Demotivační bariéra snížení reálného finančního zůstatku je u jednotlivce výrazně vyšší, než je tomu v případě vícečlenné domácnosti, u které je pokles u příjmu 35 tisíc a 40 tisíc Kč hrubého výrazně nižší, než u zbývajících modelových domácností. Za účelem zvýšení motivace vstoupit do insolvence by tak bylo vhodné provést revizi nezabavitelné částky, která by snížila nerovnosti mezi různými typy domácností.

Závěr

S ohledem na současný stav veřejných rozpočtů je přechod lidí z šedé do legální ekonomiky významnou příležitostí pro zlepšení příjmů státního rozpočtu. Do insolvence ale vstupuje ročně pouze cca 20 tisíc lidí. Proto je vhodné motivovat lidi ke vstupu do insolvence, včetně těch, kteří mají statisícové či milionové dluhy a splacení dluhů v exekuci je nerealistické, což je vede k práci na černě. S tou jsou spojeny výdaje na sociální dávky, zároveň stát přichází o daně a odvody z legální práce. Z provedených výpočtů je zřejmé, že **u vyšších dluhů je u dlužníků s nízkým a středním příjmem horizont splacení extrémně dlouhý**, a to i s ohledem na fakt, že jsou srážky od roku 2022 určeny primárně na splátku jistiny a nikoliv příslušenství, jako tomu bylo dříve.

Vstup do insolvence bude podmíněn adekvátním příjmem dlužníka, který bude posuzován insolvenčním soudem. Nemělo by tak docházet k tomu, že do insolvence vstoupí někdo s cíleně nízkými příjmy a v průběhu insolvence splatí jednotky procent dlužné částky. Zároveň by mělo docházet k průběžnému přezkumu

Hrubá mzda (Kč)	15 000	20 000	25 000	30 000	35 000	40 000	45 000	50 000
Jednotlivec		-8 %	-13 %	-18 %	-21 %	-24 %	-26 %	-28 %
Otec (rodina 2 dospělí, 2 děti)					-6 %	-9 %	-13 %	-15 %
Samoživitelka (1 dospělý, 1 dítě)			-9 %	-13 %	-17 %	-20 %	-22 %	-24 %

V insolvenční i malé navýšení mzdy znamená výrazně vyšší uspokojení věřitelů. Je proto důležité motivovat lidi v insolvenční k adekvátnímu příjmu.

příjmů a splácení, aby se minimalizovaly situace, kdy je dlužník ve velké nejistotě, zdali při nesplnění 30 % insolvenční úspěšně projde či nikoliv. **Každý člověk, kterého dostatečně stáť motivuje k zajištění legálního příjmu a splacení alespoň části dluhů, bude mít nejen z ekonomického, ale i společenského pohledu velký přínos.**

Limity a postup

V posledních letech vzniklo několik studií, které se detailně věnují např. modelování nezabavitelné částky nebo faktorům odrazujícím od vstupu do insolvenční. **Cílem materiálu** tak není detailně prozkoumat všechny typy domácností s ohledem na jejich dluhy, příjmy nebo počet osob v domácnosti, ale na několika modelových domácnostech s různými variantami příjmů **ukázat důsledky šedé ekonomiky pro veřejné rozpočty, perspektivu splacení vyššího dluhu nebo změnu reálného finančního zůstatku po vstupu do insolvenční.** Jedná se tak zejména o diskuzní materiál v souvislosti s projednávanou insolvenční novelou.

U práce načerno byly zohledněny sociální dávky (příspěvek na bydlení a příspěvek na živobytí) a ušlý výběr daní a odvodů ze strany zaměstnance i zaměstnavatele. V těchto výpočtech záměrně vynecháváme jen velmi obtížně vyčíslitelné náklady na administrativní práci (zejména zaměstnanci Úřadu práce ČR, kteří zpracovávají žádost o dávky a pravidelně posuzují klienty, např. co se ochoty sehnat si práci týče). U délky splácení jsme pracovali s variantami dluhu ve výši 100 tisíc a 420 tisíc Kč, pro ilustraci zvoleného problému jsme nakonec zvolili částku 420 tisíc Kč (v roce 2021 byla průměrná výše jistiny na 1 osobu v exekucích 483 tisíc Kč¹⁷, pro výpočet délky splácení jsme pracovali s o trochu nižší variantou výše dluhu). Pro detailnější znalost domácností, které mohou vstoupit do insolvenční, ale zároveň nemohou splatit diskutovaných 30 % z dlužné částky, by bylo vhodné zpracovat rozsáhlejší studii

s více variantami dlužné částky a zahrnout také další typy domácností (např. úplné rodiny, kde jsou v exekuci obě dospělé osoby). Při výpočtech splácení dluhu v exekuci a uspokojení věřitelů v insolvenční nebyl za účelem zjednodušení zohledňován případný prodej majetku v insolvenční či mobiliární exekuce. Zvolené modelové rodiny tedy nedisponují zabavitelným movitým nebo nemovitým majetkem, jehož prodejem by bylo možné uspokojit část pohledávek věřitelů.

Zdroje

PAQ Research. Jak udělat srážky v exekuci férovější a omezit propad samoživitelů do chudoby. 2022. Dostupné z:

<https://www.paqresearch.cz/post/optimalizace-srazky-exekuce>

SPOT: Centrum pro společenské otázky. Proč je nutné změnit nezabavitelnou částku a jak na to. 2018. Dostupné z:

<https://www.pracevobci.cz/upload/studies/3/SPOT-Proc-je-nutne-zmenit-nezabavitelnou-castku-a-jak-na-to-analyza.pdf>

NERV – PS Ekonomika domácností. Pracovní materiál, NERV: Redukce počtu lidí v předlužení a související šedé ekonomiky. Dostupné z:

<https://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/Redukce-poctu-lidi-v-predluzeni-a-souvisejici-sede-ekonomiky.pdf>

PAQ Research. Předlužené lidi od oddlužení odrazuje výše srážek i neznalost. 2022. Dostupné z:

<https://www.paqresearch.cz/post/factory-odrazujici-od-vstupu-do-oddluzeni>

Institut prevence a řešení předlužení. Základní data. Exekuce a osobní bankroty. 2023. Dostupné z:

<https://www.institut-predluzeni.cz/mapy-a-statistiky/exekuce/>